

Péče o dítě po rozvodu a její úskalí

Tomáš Novák

- Syndrom zavrženého rodiče
- Střídavá porozvodová výchova – mýty a realita
- Jak s dětmi mluvit o rozvodu

Péče o dítě po rozvodu a její úskalí

Tomáš Novák

GRADA Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **restně stíháno**.*

PhDr. Tomáš Novák

PÉČE O DÍTĚ PO ROZVODU A JEJÍ ÚSKALÍ

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 4700. publikaci

Odpovědná redaktorka Helena Varšavská

Sazba a zlom Antonín Plicka

Zpracování obálky Daniela Eftimiadisová

Počet stran 144

Vydání 1., 2012

Vytiskla Tiskárna Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s, 2012

Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-4110-9 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7722-1 (elektronická verze ve formátu PDF)

ISBN 978-80-247-7723-8 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Obsah

ÚVODEM	9
NEJSME SAMI ANEB KOLIK? PROČ? KDO?	13
Teorie „kritického roku“	14
Proč se rozvádíme?	14
Kdo se chce rozvádět aneb Muži kontra ženy	16
SCHYLUJE SE K ROZVODU... A CO DÍTĚ?	19
Když on/ona si už zvykl/a	21
„Zvyk“ jako obranný mechanismus	22
Liška, Beránek a Kocourkov	23
Mimikry aneb Děti (ne)lžou	24
Rozštěp (štěpení)	24
PENÍZE NEJSOU DŮLEŽITÉ... KDYŽ JSOU	27
TO JE ALE ŽIVOT!	29
Trauma rodiče, který je odmítán	32
Mentální programování jako forma ovlivňování dítěte po rozvodu	33
Vzdát to, nebo bojovat? Otázka málem hamletovská	37
Mistři velkých slov a malých činů	38
NĚKTERÉ PŘÍČINY ZDÁNLIVĚ NEPOCHOPITELNÉHO ODMÍTÁNÍ JEDNOHO Z RODIČŮ PO ROZVODU	39
Obranné mechanismy	41
Racionalizace	41
Projekce	42
Potlačení (represe)	42
Identifikace	42
Regrese	42
Rezignace	42

Zkreslení	43
Altruismus	43
Přebírání rolí	43
Zlehčování	43
Vytváření reakcí	44
Upoutávání pozornosti	44
Negativismus	44
Únik	44
Přehnaná reakce	45
DOSPĚLÍ A DĚTI NA CESTĚ PO ORDINACÍCH	47
ROZVODOVÍ KAMIKADZE	49
Iniciátor a odpůrce	49
Může být rozvod konstruktivní?	51
Rozvod jako ztráta	52
Rozvod a smrt rodiče – lze porovnat míru stresu?	53
Co s dítětem?	58
Vztah a péče	59
Stabilita v chaosu	59
Pozitivní poselství	59
Sociální opora pro dítě i pro rodiče	60
ROZVODOVÉ A POROZVODOVÉ MÝTY	61
„MEMENTO MORI“ MANŽELSTVÍ V ČR	69
Jako blesk z čistého nebe?	70
MÝTY A REALITA SPOLEČNÉ A STRÍDAVÉ POROZVODOVÉ VÝCHOVY	71
Kdy se z Filémóna a Baukis stává Herodes s. r. o.	72
Kdy si Filémón a Baukis mnou ruce	72
NEKAMENUJTE SOUDNÍHO ZNALCE	75
Úvahy vzdělaného laika nad znaleckými posudky z oboru psychologie	80
Několik otázek „vzdělaného laika“ nad znaleckým posudkem	83

KDYŽ PSYCHOLOGOVI NASKAKUJE KOPŘIVKA...	85
OPRAVNÍK OMYLŮ O ROZVODECH A DĚTECH	93
POROZVODOVÁ NEMOC	97
JAK SE LIDÉ BRÁNÍ... STRÍDAVÉ PÉČI O DÍTĚ PO ROZVODU	105
ŘEČENÁ BOLEST NEMUSÍ BÝT POLOVIČNÍ BOLEST ANEB JAK A S KÝM HOVOŘIT O ROZVODU	115
Sdělení dětem – kdo, kdy, kde, jak, co	117
Kdo to má říci?	117
Kdy to říci?	117
Kde to říci?	118
Jak to říci?	119
Co dítěti říci?	119
ZVLÁŠTNÍ SITUACE SOUVISEJÍCÍ S ROZVODEM RODIČŮ	121
Nezájem jednoho rodiče o dítě	121
Kramer kontra Kramerová	121
Zákaz styku rodiče s dítětem	122
Ano, tatínek s tím pánem chce žít	123
Znovu a lépe aneb Miluji a jsem milován/a	124
Sdělení ostatním osobám	125
Říct, či neříct ve škole?	125
JAK SE DOMLUVIT ANEB O MEDIACI	127
Co lze od mediace očekávat	127
Co od mediace očekávat nelze	132
Komu je rady	132
Může pomoci asertivita?	133
Nespravedlivý kritik	135
Žádost o laskavost a realizace kompromisu	136
Sdělení kladných i záporných pocitů	136
Volné informace	137
Sebeotevření	137

Přijetí oprávněné kritiky	137
Dotazování na negativa	137
Asertivní konverzace	138
Selektivní ignorování	138
ZÁVĚREM	141
PŘEČTĚTE SI	143

Úvodem

Kus kamene může být proděravěn a nemusí být přitom oslaben, má-li díra uvažovaný rozměr; tvar i směr. Je-li provedena dle pravidel oblouku, může blok zůstat stejně pevný.

HENRY MOORE

Tato kniha pojednává o ukončení manželství rozvodem a o tom, co lze čekat potom. Půjde o manželství s dětmi. Nepíši na téma, jak rozvodu předcházet, ale jak jej přežít a přitom co nejméně trápit děti. Jde o umění důstojně prohrát a nenechat kolem sebe spálenou zemi a těžce zneurotizované potomky.

Pozornost je věnována i tomu, co a jak dítkám říci. Zmíním se také o nadějích. Ty se zákonitě objeví vždy, když něco končí a něco jiného začíná. Mylné naděje se pokusím udusit hned v zárodku. Reálná očekávání si zaslouží povzbuzení. Před zbytečnými chybami v rozvodové taktice a strategii je nutno varovat. Vynasnažím se o to.

Reklamní triky typu: „Tato kniha má pro vás cenu milionů, je to dílo, které změní váš život,“ jsou nejen lživé, ale i protivné. Nic takového tahle knížka neslibuje. S plnou zodpovědností tvrdím, že zde bude čtenář upozorněn na řadu častých chyb. Za obdobné chyby tvrdě pykala řada rozvádějících se osob.

Jedno ze základních asertivních práv je právo udělat chybu a nést za ni důsledky. To je ovšem něco jiného než „právo“ výrazně zkomplikovat život svých dětí. Nečekejte tu obecně známé informace o škodlivosti rozvodů. Konkrétně varuji před některými špatnými postupy či slovníkem transakční analýzy, před tzv. *radami od ježibaby*, na které lze v časech graduující rodinné krize těžce doplatit. Nebo si jejich vinou zkomplikovat situaci, pustit se do marných a trapných bojů, o nichž bohužel nelze říci, že nic nepřinesou. Přinesou. Těžce zneurotizují dítě, ovlivní jeho citové vztahy, zkreslí optiku jeho vnímání světa. Nezřídka vytvoří jakousi časovanou bombu, která bude explodovat v budoucnu, v partnerských vztazích dalších generací. Sociální dědičnost, „program“ řešení sporů převzatý z výchozí rodiny se víceméně nevědomky spouští v zátěžových situacích.

Parquetou této knihy je praktická aplikovaná psychologie zaměřená na řešení problémů. Občas se chtě nechtě text pohybuje na hranici, případně za hranici

práva. Je to problém, i psycholog se má držet svého kopyta. Naše „kopyto“ je mezioborové. Možná by se dalo alespoň v některých částech této knížky nazvat: „O čem vám právník řekne, že to nemá na rozhodování žádný vliv, ale ono to určitý vliv mít může.“ Hned v úvodu lze formulovat několik přesvědčení vycházejících z poradenské praxe jak s dětmi, tak i s dospělými:

- *Za první:* Rozvod je těžká zkouška, ale člověka nezahubí. Co nás nezahubí, to nás může posílit.
- *Za druhé:* Děti bývají rozvodem rodičů poznamenány. Není ovšem pravda, že je rozvod v rodině předurčuje k dráze duševně nemocných, narkomanů a zločinců. Statistiky nacházející častěji rozvod rodičů v životní historii zmíněných skupin jsou jen přesným zpracováním ne snad nepřesných, ale z kontextu vytržených čísel. O vašem dítěti nic neříkají. Pokud jste se rozvedli, váš potomek není neodvratně předurčen k rozvodu svého budoucího manželství. Mimo jiné dost záleží na tom, co bylo u vás potom.
- *Za třetí:* Rozvod může být východiskem. Tím však bývá jen tehdy, pokud dokážeme jasně odhadnout, co dobrého a zlého nám přinese. Východiskem není, pokud si namlouváme, že přinese jen dobré, neboť to je spíše růžové blouznění. Nelze tvrdit, že přinese jen to nejhorší. Takový názor bývá projevem deprese. Všechno zlé může být k něčemu dobré. Na člověka negativně nepůsobí jen to, co stalo, ale i to, co si myslí o možných následcích toho, co se stalo. Negativní myšlenky a katastrofické vize jsou leckdy větší zátěží než reálná skutečnost. Východiskem k úvahám o rozvodu bývá partnerská nespokojenost. Ta je v našich krajích ovšem poměrně častá. Soudě podle výzkumu nadace Hestia, jsou se svou rodinnou situací nejvíce nespokojeny rozvedené ženy (v 58,5 %), následují rozvedení muži (46,5 %), podruhé vdaných žen je nespokojených 41,8 %, podruhé ženatých mužů 34,7 %. Oproti tomu poprvé ženatí a vdané jsou spokojeni. Nespokojených je z nich 32,5 % žen a 32,7 % mužů. Spíše než o „zlomených okovech“ lze v souvislosti s rozvodem uvažovat o tom, že si vinou tohoto právního aktu připravujeme problémy nové. Sice jiné než ty původní, ale tím není řečeno, že snáze řešitelné.

Pokud se týče dětí, kdysi jsme byli svědky rozhovoru matky s dcerou. Maminka řekla: „Snášela jsem peklo, jen abych ti zachovala úplnou rodinu.“ Dcera na to: „A jak si myslíš, že mi přitom bylo... v pekle?“

- *Za čtvrté:* V pekle se skutečně žít nedá. Nevěřím tomu, že by do něj někoho na naší pozemské pouti uvrhl Bůh. To ve smyslu imperativu „co Bůh spojil, člověk nerozlučuje“. Odchod z pekla rozvodem je správný, nebo alespoň pochopitelný. Jen pozor, abychom za inferno nepovažovali jen trochu nepohodlí, nudy, nepochopení, nedorozumění, odlišných hobby, lapálií, otrávenosti a otravnosti včetně tzv. vyhoření. Jistěže to není ono, o čem sní romanticky zamilovaní. Nicméně Belzebub, to je úplně jiná než pouze protivná třída.

Následující poznámka není podložena exaktně, ale je založena na tzv. klinickém dojmu – autorem, respektive jeho poradenskou praxí formovaném již více než 43 let. Zdá se, že muži coby manželé se většinou jeden od druhého nijak velmi výrazně neliší. Ženy jsou, jak je všeobecně známo, v zásadě andělé a ti jsou si také dosti podobní.

Když zrovna nemáme doma Drákulu nebo paní z Čachtic, výměnou si příliš obvykle nepolepšíme. Jak poznáme, že naše ano vyslechl drtivý typ, pro účely této publikace nazvaný transylvánský, eventuálně hornouherský? Typická je nenávisť, kterou vůči němu cítíme. Častý bývá i dotykový odpor. Ve vztahu je pak debakl, kam oko pohlédne.

Vězte ovšem, že i ve vztahu k dětem platí „já jsem já a ty jsi ty“. Jinými slovy vy můžete XY nenávidět a ony ho nebo ji mohou naopak milovat. Je běžné, že děti mají rády oba rodiče, chtějí žít i dále s oběma, byť třeba řeknou: „Tak už se konečně rozved'te!“ Na druhé straně, i když vám dítko po rozvodu dohodí novou známost, vůbec to neznamena, že za pár měsíců či let bude s dotyčným či dotyčnou dobře vycházet.

Nejsme sami aneb Kolik? Proč? Kdo?

S úsměvem je možno číst knihu významného předválečného sociologa I. A. Bláhy *Dnešní krize rodinného života*. Krize rodiny zuřila tak, že například v roce 1930 bylo v tehdejší Československu (včetně Podkarpatské Rusi) povoleno 5 609 rozvodů, což bylo 4,3 % z počtu onoho roku uzavřených manželství. Je to tolik, jako bývá rozvodů v červnu a červenci v České republice. To je mimochodem částečně období dovolených, kdy je činnost soudů přece jen omezena.

V roce 1950 bylo rozvodů 13 112 (9,8 % z manželství toho roku uzavřených). V sedmdesátém roce bylo rozvedeno 24 936 manželství (19,7 %). Za dalších dvacet let, v devadesátém, to bylo rekordních 41 641 rozvodů a procento překročilo třetinu uzavřených sňatků. Dlužno přiznat, že statistiku vždy vylepšovalo Slovensko, eventuálně v předválečných dobách Podkarpatská Rus. Ve zmíněném devadesátém roce připadalo například na ČR 32 055 rozvodů. Od rozdělení České a Slovenské republiky připadá na české země v roce 1993 – 30 227 rozvodů, v roce 1994 – 30 939 rozvodů a v roce 1995 je to 31 135 rozvodů. Magické hranice 33 000 bylo dosaženo roku 1996. Od té doby počet rozvodů stagnuje, resp. spíše kolísavě klesá. V roce 1998 je to 32 363 rozvodů, rok 1999 je rokem spíše zdánlivě šťastným. Rozvodů je sice o 10 000 méně, leč partnerských rozvratů tolik nebylo. Změnila se legislativa, nejprve je nutno rozhodnout o dětech, pak teprve může být vynesena rozsudek o rozvodu. Dlouhé spory, jež probíhaly „v rámci nebo po“, se nyní přesunují „před“ rozvod.

Údaje z poslední doby ukazují, že po přechodném snížení počtu rozvodů tento typ ukončení manželství opět roste. V roce 2010 bylo rozvedeno 30 800 manželství, což je o 1 600 víc než v roce 2009. Nejvyšší míru rozvodovosti atakují manželství víceméně ještě ve fázi vzájemného poznávání, tj. po 2 až 5 letech trvání. Dvě třetiny návrhů na rozvod podávají ženy. V 57,3 % manželství končících v roce 2010 rozvodem žily nezletilé děti. Celkem to onoho roku bylo 26 500 dětí.

Teorie „kritického roku“

Traduje se, že v manželství bývá kritický sedmý rok či některý z jeho násobků. Pravda to tak docela není. Vědecky je prokázáno, že kritickým může být v manželství již první rok a pak kterýkoliv další. Z demografických přehledů je navíc zřejmé, že čím delší je manželství, tím je menší pravděpodobnost rozvodu. Ani to již neplatí v poryvech společenských změn tak docela. V devadesátých letech minulého století přibýlo rozvodů i u dlouhotrvajících manželství. Zlí jazykové tvrdí, že mnozí z restituentů prožívali díky výraznému zlepšení finanční situace nové jaro. Jisté je, že srovnávání počtu rozvodů a počtu sňatků v kalendářním roce je jen hra s čísly. Neříká totiž nic o tom, kolik lidí žije celý život v prvním manželství, ani nehovoří o „rozvodových přebornících“, kteří mohutně dotují statistiky novými a novými rozvody.

Přesnější rozbor ukazuje, že ve skupině žen 55–60letých prožilo alespoň jeden rozvod 12 % z těch, jež se vdaly. U mladších o deset let lze alespoň jeden rozvod očekávat u 17 %. Také dnes, v časech relativního rozvodového radikalismu, zůstane zřejmě 80 % lidí v prvním manželství. Pro úplnost dodejme, že ve chvíli, kdy najdeme návrh na rozvod ve své schránce na dopisy, není ještě zdaleka vše ztraceno. V posledních 5 letech kolísá počet povolených rozvodů mezi 77 % až 80 % počtu zahájených řízení. Počet soudem zamítnutých návrhů je sice jen malý – mezi 0,7 % až 1,6 %. Pravděpodobnost smíření však kolísá zhruba mezi 17 % až 20 %.

Proč se rozvádíme?

Tabulky hlavních dlouhodobých důvodů manželského rozvratu hovoří v posledních desetiletích tradičně zhruba takto:

1. Rozdílné názory na trávení volného času
2. Nedostatek společných zájmů
3. Rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti
4. Mimomanželský vztah partnera
5. Rozpory ve finančním hospodaření

6. Nespokojenost v intimním soužití
7. Mimomanželský vztah vlastní
8. Nedostatek tolerance ze strany partnera
9. Hrubé jednání partnera
10. Rozdílné názory na výchovu dětí
11. Charakterové vady partnera
12. Žárlivost partnera
13. Závislost na alkoholu u partnera
14. Partner nemůže mít děti

Letmý pohled na uvedený výčet podporuje mylnou představu o tom, že manželství je jakýmsi zábavním klubem, v němž hlavní věci jsou volnočasové aktivity včetně sexu. I problémy související s podnikáním – metla rané společenské transformace – lze zahrnout pod výše zmíněné body 1 a 2. Poté je důležité rozdělení domácích povinností a příjmů, jež vlastně volný čas umožňuje a financuje. Když k tomu ještě budeme mít děti a nebudeme alkoholiky či žárlivci, dobře se nám povede. Vyvolává to iluzi rozvodu jako blesku z čistého nebe. Jako by šlo o tragédie postihující mnohá fungující a spokojená manželství, jež, jak často slycháme, „měla všechno“ a byla přímo vzorová a okolím obdivovaná.

Najednou se z nepochopitelných důvodů jeden z dvojice takřkajíc zbláznil, aby dosáhl rozvodu. V žádné ze statistik jsme naopak nečetli tak podstatné důvody k rozvodu, jakými jsou náhoda, zapletení se s někým, kdo nás chce, ehm, jak se lidově říká, klofnout. Dále nezvládnuté furiantství, to, čemu u mužů zcela neodborně a dle vědeckých knih i neopodstatněně říkáme totální spermiosepe organismu (úplná otrava spermii), což může být ostatně i nakažlivé pro ženu. Nevadí, že v tomto ohledu není takřkajíc producentem, ale obdarovanou. „Otrava“ romantickou láskou vyřadí řídicí centra mozku, omezí na minimum racionální jednání. To je stav, kdy, jak folkový bard praví, „nákupní tašky letí na vozovku“, my dodáváme, kdyby jen to.

Velmi podstatnou roli zde může hrát i jakýsi „kotelní kámen“ manželství, pověstně stokrát nic, jež může zřejmě umořit nejen osla, ale i fungující manželský vztah. Aniž bychom si o minulosti dělali iluze, přece jen se v poslední době objevuje výrazně častější motiv „prodané nevěsty či ženicha“. To jest jednoznačná cesta za lepším materiálním standardem. Rozvod je pak nutnou předehrou sňatku s reprezentativní firmou, automobilem a dovolenou dnes už ne v chudém Bulhar-

sku či na banální Mallorce, ale alespoň v Thajsku nebo v Dominikánské republice a jiných atraktivnějších končinách. Velmi podstatná je i tendence pojímat návrh na rozvod spíše jako jakousi formu rozvodové etudy. Tedy napsat jako důvod něco, co sice není zdaleka hlavní příčinou rozpadu manželství, ale soud to přijme, snadno se to píše a je naděje, že to nevyvolá jednoznačně negativní odezvu protějšku s tendencí mstít se. Nebo alespoň u rozvodu bojovat, jak se říká, do hrdel a statků.

Píšeme ale o dětech a rozvodech a ony se nám z předchozích řádků jaksi vytratily. Přesto existuje několik zásad:

1. Dítě, ať již v rodině je nebo není, může být výrazným stresorem. Jinými slovy manželství může rozbít bezdětnost, resp. tlak z okolí, jehož obrazem jsou otázky: „A kdy konečně už něco budete mít?“ Může je rozbít i problémové dítě, neschopnost vyrovnat se s omezeními danými dítětem a v neposlední řadě i neschopnost přijmout handicapované dítě takové, jaké je.
  - 1.1. Coby „podbod“ předchozího, ve snaze uvedeně zdůraznit prohlašujeme, že u některých labilnějších rodičů je jejich manželství v rukou vyučujících jejich dítěte. Je-li dítěto nesoustředěné, neklidné, má příliš širokou pozornost a neurotickou učitelku, která často píše poznámky, může to vést doma k takovému napětí, které se stane nesnesitelné. Podrobněji o tom píše v knize *Proč jsi tak neklidný?*, jejíž druhé vydání připravuje Grada.
2. Není pravda, že každý má „talent na rodičovství“. Není podstatný rozdíl mezi rodičovským potenciálem mužů a žen, leč ne každý muž a ne každá žena mají stejný talent. Lze citovat klasika dětské psychologie prof. Matějčka: *Otec není svým vybavením ani z role „mateřského“ pečovatele nijak zásadně diskvalifikován. Mnozí dnešní otcové jsou dokonalými specialisty v péči o dítě a mohou konkurovat nejzručnější matce.* (Rodiče a děti, Praha 1986)

Kdo se chce rozvádět aneb Muži kontra ženy

Když už něco starý Kosmas zapsal do své, dnešní terminologií řečeno, zřejmě poněkud bulvární kroniky, byla to událost ve své době pozoruhodná. Ve zmíněném

díle najdeme klípek z 11. století o lombardské kněžně Matyldě, která si nejprve „po mužském způsobu“ našla ženicha, když s ním posléze nebyla spokojena, po svatbě ho zapudila. Byla to prostě senzace.

Neméně pikantní a na dvorech celé tehdejší Evropy probrané bylo první manželství Jana Jindřicha, mladšího bratra Karla IV. Pojal za manželku vévodkyni korutanskou, leč ta ho prý pro jeho impotenci vyhnala jak od stolu, tak od lože. Dlužno dodat, že zde spíše šlo o velkou politickou hru než o ochabující mužné síly. Nelze vyloučit ani to, že vévodkyně patřila do skupiny nymfomanek, žen, jež takřkajíc nemají nikdy dost. Nešťastný urozený Jan se později stal ještě mnohokrát otcem a žádné další manželské nesnáze zřejmě neměl. Leč zpět k jeho trápení. To bylo samo o sobě něco zcela mimořádného. Kdo to jakživ viděl, aby slabší pohlaví bylo iniciátorem rozvodu.

„Vidět“ to začalo být zhruba až od poloviny našeho století. Nejprve vcelku zvolna, pak rychleji rostl počet žen coby navrhovatelek rozvodové pře. Ženy ovšem také častěji berou své návrhy na rozvod zpět.

Větší nespokojenost žen se obvykle vysvětlovala spíše povrchně, byť rádo-by hlubokomyslně jako projev emancipace, někdy jako důsledek hospodářské nezávislosti, ale i uvolnění mravů, jakož i špatného příkladu kamarádek. Hlubší rozbor příčin rozvratu ovšem naznačuje přece jen něco jiného.

Především je to větší náročnost moderních žen na povahový soulad, na zájem muže o rodinu i na sexuální porozumění. Jednoznačně prokázaných prohrašků proti stabilitě soužití mají ženy na svědomí méně. Samozřejmě to samo o sobě nic neznamená. Může zde hrát roli větší sociální obratnost v souladu s okřídleným „zatloukat, zatloukat, zatloukat“. Slabší pohlaví má také v době kolem rozvodu víc psychických obtíží. Více žen než mužů s odstupem deseti let od chvíle, kdy rozsudek nabyl právní moci, svého rozhodnutí také lituje.

F. M. Dostojevský kdysi poznamenal: *V některých situacích je muž jako pařez*. Těžko na něj nevzpomenout v situaci, kdy žena již vážně uvažuje o rozvodu a muž žije v iluzi, že jeho manželství je klidné, stabilní a spokojené. Právě to je situace poměrně častá. Evidentní je, že dnešní žena reaguje na partnerské problémy citlivěji než muž. Více se jí dotýkají, dříve si je uvědomuje. Je také podstatně méně ochotna snášet pro ni nepřijatelné chování partnera, než byla ochotna její prababička.

Dnešní muž je ovšem rozvodem ohrožen poměrně výrazně. Dle amerických pramenů: U mužů, kteří se rozejdou se svou ženou, je dvakrát větší pravděpo-

dobnost, že spáchají sebevraždu než u mužů ženatých. Rozvod u ženy ovlivňuje riziko sebevraždy minimálně. Psychologové to vysvětlují tím, že muži jsou obecně v určitých typech zátěže labilnější než ženy.

Mají méně tzv. podpůrných sociálních sítí – kamarádek, s nimiž si mohou popovídat a u nichž se mohou vyplakat. Méně často řeší rozpad manželství alkoholem a častěji mají ve své péči děti. Dítě v těchto výzkumech připomíná „kotvu“. Pokud je mají po rozvodu v péči, jsou otcové sebevraždou ohroženi dokonce méně než ženy s dítětem.

Leč pozor – do role mýtů odsunula současnost donedávna u nás relativně platné tvrzení: „Žena se rozvede, zůstanou jí děti, dostane alimony a nic jí nechybí.“ Jak je to s dětmi, o tom později. Zatím jen konstatování ryze ekonomické – alimony obvykle nekompensují ztrátu druhého výdělku a menší ekonomické možnosti spojené s péčí o děti. „Bič nájmu“, přesněji určeno zvyšujícího se sdruženého inkasa a nájmu, dopadá dosti tvrdě. V posledních letech 20. století se opakovaně v manželských poradnách objevuje argument: „Sama bych děti neuživila.“ Romantický, pravda, není, ale funguje. Zejména v rodinách, jež nemají možnost užívat dobrodiní regulovaného nájmného.

Naznačené údaje ukazují, že podle pohlaví, zkušenosti, letory, rozpoložení a situace můžeme s klidným svědomím povzdechnout:

- a) Ach, ti muži!
- b) Ach, ty ženy!

V rámci naprosté emancipace pak můžeme náš povzdech pozměnit na:

- a) Ach, ty ženy!
- b) Ach, ti muži!

I ti, kdož deduktivní či induktivní postupy příliš nestudovali, z toho mohou vyvodit závěr: Nemáme to spolu jednoduché.

Schyluje se k rozvodu... A co dítě?

Pohoda se vytrácí, období relativního klidu jsou stále kratší a kratší. Pokusy nabídnout alespoň symbolicky ruku ke smíru se nedaří. Naopak bývají vnímány jako skrytý útok. Hádka stíhá hádku, eventuálně bývají hádky prokládány uraženým mlčením. Co je u partnera „jiné“ než u mě, to již dávno není „hodno lásky, protože rozmnožuje život“, jak kdysi poznamenal Karel Čapek. Stává se to zátěží. Jindy je to vnímáno jako zlotřilost, takřka vždy trestáno. Jak se do lesa volá, tak se z něj ozývá. Není tedy divu, že trest rodí trest, snahu po odplatě. Úvahy typu „on mi udělal to a já mu to oplatím takhle, řekl mi takto a já, hned jak budu mít první možnost, mu povím ono“ se stávají vládnoucími myšlenkami, kterým věnujeme značnou část času. Řetěz odplat a třeba i drobných pomst se tím ukuje až k manželské krizi. Občas pak nastane zoufalý pokus o nápravu typu „jsme slušní lidé, musíme se domluvit, sedneme si ke kávě a vyřkáme si, co se jednomu na druhém nelíbí“. Takový experiment je samozřejmě již předem odsouzený k neúspěchu a jen prohloubí vzájemnou trpkost. Vzniká negativní zaměření – máte dobrou vůli přijít se vstříc svým návrhem, začnete mluvit a do pár desítek sekund se začnete hádat.

To, že se lidi v této fázi více přou o peníze, že spolu nesouloží, nebo jen málo a často s pachutí trpkosti, že se hádají, ještě není samo o sobě tak zlé. Snad nejhorší je ztráta manželské solidarity. Už si prostě vzájemně nepřejí nic dobrého. Dokáží se zle shazovat před příbuznými a známými, samozřejmě i před dětmi. Nevýjdou si vstříc ani tam, kde jde o reprezentaci navenek, vně rodinu. Setkali jsme se i s tím, že číhání na chybu druhého a jakési vzájemné vyčkávání, „kdo komu nakonec uškodí“, vedlo k tomu, že v zásadě milující rodiče ponechali své dítě „nevzvednuté“ v MŠ. Samozřejmě se to nakonec objevilo v soudním spisu včetně fotokopie lístku na dveřích, v němž sousedé oznamovali, že dítě je u nich. Otázce, kdo vlastně měl tehdy pro dítě přijít, byla věnována dvě soudní stání. Výsledek – otazníky zůstaly.

Obecně vzato u batolat je v dané situaci zaznamenáno víc projevů denního a nočního strachu. U předškolních dětí je zaznamenán vyšší výskyt směsi agresivity, panovačnosti a sebeobviňování. Předškoláci a mladší školáci mají tendenci obviňovat z rozpadu rodiny sebe sama. Od osmi let zhruba do puberty je čas „střídavého obviňování rodičů“. Za viníka bývá považován střídavě jeden a druhý z rodičů. Typické je i střídání agresivity jak vůči sobě, tak i vůči jiným. Traduje se, že problémy dívek vrcholí spíše v době před rozvodem a v časech rozvodových bojů. U chlapců pak až po čase, tedy po rozvodu, ale to často i překvapivě dlouho.

Zdá se, jako by v této fázi lidé jednali podle rčení: čím hůře, tím lépe. Je jasné, že protějšku nebude do skoku, pokud budou proti němu stát děti. Z toho pak vyplývá snaha získat je na vlastní stranu, ovlivnit je, nebo je alespoň seznámit s vlastní verzí konfliktu. Zkušená soudní znalkyně H. Drábková publikovala již v roce 1973 šest stupňů podobného ovlivňování. Má na mysli ovlivňování dětí po rozvodu, ale stále častěji se setkáváme s tím, že lidé vyznávající bojové strategie nechtějí nechat nic náhodě a takto začnou děti ovlivňovat již dávno před rozvodem. Pokud si tatínek, který si donedávna děti vůbec nevšimal, začne s potomky hrát, brát je do ZOO, na výlety, to vše v situaci, kdy se manželství rozpadá, je vcelku jasno, „která bije“.

Citovaná autorka v přehledu, který je skutečným evergreenem, postupuje od nejdrastičtějšího a nejsnáze poznatelného k stěží identifikovatelnému.

1. Primitivní vyhrožování a navozování strachu

Například: *Když půjdeš s tatínkem, tak ten tě zbije (zabije, odnese).*

2. Vnucování nepravdivých prožitků

Jeden z rodičů vypráví dítěti zkrácené příběhy o tom, jak strašný byl život před rozvodem. Například: *Víš, maminka vůbec nevařila a byla pořád opilá.* Jestliže se třeba vymyšlený příběh opakuje s odvoláním na *však si vzpomeň*, bývá vnímán jako pravdivá historie.

3. Přesvědčování dítěte

Tatínek nás opustil, bil nás, nedával nám peníze. Po mnoha opakováních se dítě takto k otci (samozřejmě je-li přesvědčováno proti matce, pak k matce) chová.

4. Nenápadné působení

Povzdech, pláč, bezradné pokrčení ramen. Výroky typu *na maminku se raději neptej*.

5. Formální slušnost, ale nic víc

Dítě je například nevýrazně, chladně vyzváno, aby se obléklo a šlo za otcem, matkou. Slovům nelze nic vytknout, ale tón hlasu a další mimoslovní sdělení jednoznačně ukazují, co si dotčený myslí.

Pro ilustraci toho, že slova sama o sobě mnoho neznamenaají, lze vzpomenout na poslední vystoupení publicisty, novináře a literárního kritika Závaš Kalandry před soudem, který ho zcela nevinného poslal v padesátých letech na popravu. Kalandra si tehdy oproti předem připravené režii procesu vyžádal poslední slovo a řekl: „Cítím se zavázán, abych na tomto místě poděkoval svým vyšetřujícím orgánům za bezpříkladnou korektnost, a to zejména proto, že jsem předával pomlouvačné a skrz naskrz vylhané zprávy o tom, jako by na tomto úseku našeho lidově demokratického státu docházelo k nějakým ukrutnostem nebo nespravedlnostem.“ Úmyslně jsme zvolili tak silný kalibr. Cítíte z Kalandrova projevu také ono maskované zoufalství člověka na konci? Jako by z něj mrazilo. Jak také jinak, když šlo o ironii jako o poslední zbraň člověka jdoucího na smrt. Leč dítě může obdobnou míru neštěstí a bolesti slyšet ve slovech: „No teď už mě nepotřebuješ, maminka tě bude vychovávat výborně a najde ti jiného, lepšího tatínka, než jsem já.“ V rozvodových záležitostech jde v ironických sděleních o chladný kalkul manipulující s dítětem.

6. Působení na dítě

Nejde o vědomé ovlivňování proti druhému. Dítě vycítí třeba i zastíraný záporný postoj. S druhým z rodičů nejde třeba proto, aby prvnímu neudělalo bolest. Ne vždy probíhá krize ve vší hrůze vyrovnaně. Tak, že oba partneři chtějí dosáhnout rozvodu.

Když on/ona si už zvykl/a

Mnozí rodiče brzy po rozvodu argumentují „zvykovou teorií“. Tvrdí, že jejich dítětko rozvodu již zcela přivyklo a nejsou tedy s rozpadem původní rodiny žádné problémy. Jde ovšem spíše o „zbožné přání“ než o realitu. Skutečností totiž je, že na rozdíl od alespoň jednoho z rodičů dítě nenalézá na faktu rozvodu obvykle nic dobrého. Naopak, tuhle změnu vnímá jako ztrátu, a to mnohdy katastrofických rozměrů.